

Margareta Chirițoiu

Margareta Chirițoiu

Fascinația literaturii

Editura Universitaria

Editura Sturnus

2023

Fascinația literaturii
Autor: Margareta Chirițoiu
Lectorat: Alice Tacu, Despina Leonhard

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
CHIRIȚOIU, MARGARETA

Fascinația literaturii / Margareta Chirițoiu. - Craiova :
Universitaria ; München : Sturnus Verlag, 2023

Conține bibliografie

ISBN 978-606-14-1903-6

ISBN 978-3-946451-29-7

82.09

ISBN 978-3-946451-29-7

© 2022 Sturnus Verlag

München, www.sturnus-verlag.de

All rights reserved

Alle Rechte vorbehalten

Cu sprijinul organizațiilor:

Landeshauptstadt
München
Sozialreferat

Între cărți, lumea mi se pare mai bună

(Cuvântul autoarei)

„Nu originea face pe un popor să fie trainic, ci munca lui proprie, fie cu mâna, fie cu mintea” (Mihai Eminescu – Despre caracterul național – 1880)

Cultura unui neam este tehnica vieții sufletești, acel fel de a fi, de a gândi și a simți, de a vorbi și de a se închina, de a nădăjdui și chiar de a muri.

Civilizația e tehnica vieții materiale a omenirii. Civilizația uniformizează, cultura diferențiază. Națiunile sunt mari prin arta lor. Literatura română este prin origini, limbă, modele, aspirații, mentalitate o literatură romanică. Latinității ei structurale i se adaugă – și acest fapt este, într-adevăr, unic – ortodoxia, care, în cultură, înseamnă: tradiție spirituală bizantină și o metafizică de tip răsăritean.

Filozofii din anii ‘30 au vorbit de un mod specific de a înțelege și de a trăi universul. Literatura română a avut în faza ei de formare și are încă în epoca modernă o capacitate enormă de a asimila, de a primi mai multe „ispite” (cum le zicea Mircea Vulcănescu în anii ‘30), de la ispita slavă la cea sudică, grecească și turcă. De aici bogăția ei spirituală, pluralismul stilurilor, mai multe zone de influență și capacitatea de asimilare. O literatură deschisă. Keyserling spune că bizantinismul, ca fenomen spiritual, a supraviețuit mai bine în cultura română, și vede șansa ei de dezvoltare în viitor prin cultivarea acestei tradiții vizibile chiar în unele fenomene târzii din faza modernă.

Cred că lumea și viața nu sunt nimic fără cărți. Câtă literatură, atâta viață. Cărturar este acela care, folosind conceptele culturii, face să progreseze cunoașterea ei. Andre Maurois afirma în acest sens: „Căutarea în cărți a unui aliment pentru spirit și sensibilitatea și nevoia de a împărtăși și altora satisfacțiile găsite de cei care suferim de boala literaturii, călăuzesc activitatea de decodare a unui text literar”.

Așadar, lectura nu e numai viciu solitar, ci, ca orice mare voluptate, se cere împărtășită. În acest registru mă inserez cu drag, de la vârsta adolescentină până astăzi, în activitatea mea de dascăl de limba și literatura română timp de 40 de ani, dar și acum în ipostaza cititorului atent și cordial, care propune în eseurile și cronicile literare scrise o perspectivă de receptare a textului literar. De fapt, cu respectul cuvenit pentru Domniile Lor – scriitorii, am scris și scriu despre mine. Cine disociază în sfera ideilor cu talent și dă judecăți de valoare despre cărți, face voit sau nu critică literară. În orașul Bals, de pe malurile Oltețului, afluent al bătrânului Olt, m-am format în cadrul cenaclului artistic „Pro Art” având ca scop promovarea artiștilor locali – scriitori, pictori, graficieni, oameni de cultură. La întâlnirile noastre au participat lunar, zece ani de zile, oameni de spirit și autorități din județul Olt dar și din Dolj, Vâlcea, Argeș, București.

Se știe, de la romantici, că geniul este excepția de la regulă și că regula lui este să sfideze regulile. A avea în grad maxim ceva (chiar un element al normalității) este a te situa în afara regulii. Fără a face o critică propriu-zis-valorizantă, criticul introduce ipoteze de lectură fecunde. Interesează desfășurarea discursului și confesiunea ce se ascunde în el, mizând pe vocația sa de moralist. Aduce chestiunea teoretică în spațiul bunului-simț, de care nu se dezlipește. A avea bun simț în filozofie (cunoaștere) înseamnă a pătrunde miezul lucrurilor, a descrie aspecte ale operei pe care nici autorul nu le-a observat, dar cu care el se identifică.

Mai este ceva ce face simpatică filozofia nefilozofică a eseistului: implicarea, așa zice, a umanului, a existențialului în analiză. Bunul simț este o forță activă și ocrotitoare în critica făcută: să înțeleagă, nu să distrugă. Să motiveze căutarea de sine.

Este vorba de o excursie livrescă, având ca rod eseuri pe teme ideologice, filozofice, estetice. Eseurile critice cuprind studii și articole publicate în reviste literare, prefețe de carte, analize literare ocazionale sau aplicate și indică un mod personal de a citi cărțile. Citez în studiile mele criticii de autoritate, dar mă despart politicos, oferind un drum propriu de acces spre operă.

Criticul alege calea spre inima operei înainte de a se apuca să scrie. Fac din propria scriitură obiect de reflecție. Mai mult, am încercat să intru în zona fierbinte a actualității literare. Stilul meu folosește alianța dintre tradiție și noile forme de interpretare. În operă, eul artistic și cel biografic sunt identice, nu identități absolut diferite (Marcel Proust), ele comunică subteran permanent. Esențială rămâne relația dintre experiența existențială, ideologia creatorului și creația care transfigurează. Au apărut idei noi, curajoase: cea despre natura individuală a creației și despre particularitatea ireductibilă a creatorului. Criticul este un spirit penetrant și inventiv, o minte ordonatoare, decisă să afle cauzalitățile secrete ale operei literare. Pipăi de zece ori obiectul până avansează un punct de vedere despre el. Nu cobor sub un anumit nivel de intelectualitate. Dovedesc libertate în gândire, dublată de o facilitate în expresie. Mă declar o eseistă deprinsă cu procedeele obișnuite interpretării, un cititor atent și cordial. Cred în puterea cuvântului, apreciat după măsura forței lui de iradiație. Cuvintele sunt montate ca niște pietre de preț în fraze, frazele fac parte din ansambluri (strofe, paragrafe) care, pentru a ne face o impresie bună, trebuie să spună ceva ochiului. Privirea, dintre simțuri, este mai des solicitată pentru a decide asupra valorii unui text. Însă privirea nu poate ajunge prea departe, ea poate cerceta suprafețele, nu și profunzimile unei opere. Încerc în scrisul meu să

citesc în cuvânt ceea ce se petrece în adâncurile unei cărți folosind și alte căi de penetrație. Cuvintele sunt judecate nu numai prin culoarea, dar și prin sunetul, muzica lor. O operă profundă este o operă muzicală, ne ridică, altfel spus, deasupra mizeriei existenței și ne îndepărtează (purificându-ne) de contingentele apăsătoare. O operă perfectă este, după mine, o operă care are simetria și strălucirea unui ornament, care are puterea să reproducă vuietul oceanului.

Și mai cred în ideea, că omul este pământ, dar nu este buricul pământului. Critica este o meta literatură, dar ea nu se poate reduce la simpla „literatură pe marginea literaturii”. Ea va fi, chiar atunci când nu urmărește expres acest scop, și o cunoaștere a literaturii, și o cunoaștere a lumii. Orice construcție critică are în sine o frumusețe și o simetrie; cu o utilitate practică și chiar didactică servind ca ghid orientativ și sursă de informare cu privire la domeniul pe care-l abordează. Ea trebuie să ierarhizeze critic producția literară din domeniul abordat, o discernere a contribuției reale a feluritelor formule artistice și a diferitelor căutări, la ceea ce numim dezvoltarea literaturii. O carte este bună dacă, prin lectura ei, te-a schimbat cu ceva, dacă a însemnat sau nu o experiență pentru tine; lucru mult mai important decât niște judecăți de valoare pretențioase șablonarde. Scriitorul manifestă interes pentru viața și destinul individului în această societate umană. O literatură înaltă trebuie să plece de la o realitate și să o depășească mult. Scriitorii povestesc fragmente din viața lor, dar aceste experiențe devin exemplare și pentru alții. Literatura, prin mijloacele ei artistice, acționează puternic asupra conștiinței umane. Am prieteni printre antici..., dar și printre moderni și contemporani. Critica literară ia pulsul literaturii care se face azi: o artă modernă, în respect față de tradiția progresistă din trecut. Mă pasionează această muncă din tinerețe, iar colaborarea mea cu cenaclul orășenesc „Petre Pandrea” s-a întins pe o viață de om. Aici se decriptau ițele produsului artistic pe orizontală dar și pe verticală.

Critica literară nu trebuie să devină un exces de indignare din partea autorului. Nici un pamflet n-a demolat o statuie. Nu de astfel de scrieri trebuie să se ocupe criticul literar, zic eu, ci de acelea ce sugerează freamătul existențial al geniului, dacă admitem că noțiunea de geniu a supraviețuit în veacul nostru. Aș zice că dorința de a ști ceva despre omul din geniu, nu numai despre geniul din om, crește, cu cât creatorul este mai mare. Faptele lui încep să aibă valoare de model, chiar și faptele bizare devin imagini pilduitoare ale unui mod de a fi scriitor într-o epocă determinată. Criticul recunoaște și prețuiește valoarea estetică, indiferent de coloritul ei supra-textual. Obiectivitatea și echilibrul m-au însoțit în demersul decriptării axiologice a operei literare: poezie, proză, dramaturgie. M-am ferit de orice exces, sunt o natură cerebrală și constructivă, o clasică ce se dezvăluie prin acțiune. Felul în care o fac, dă cititorului un sentiment tonifiant de confort psihologic. În parcursul meu eseistic sunt un „traducător” al misterelor și intențiilor operei, un profesor care te învață nu să faci literatură (căci aceasta nu se poate învăța), ci cum să citești literatura, care sunt codurile ei. Solidaritatea cu lectorul – pe fundalul mai larg al solidarității cu valorile – este esențială pentru mine ca explorator al artei cuvântului, mai ales în lumea școlii, unde cartea nu este echivalată cu o marfă oarecare și nici cultura cu o nobilă gratuitate. Comentariul pe marginea unei opere (unui volum) reliefează modalitatea critică folosită: perspectiva se modifică, fiind mai întâi largă (pentru a înregistra de sus relieful operei) și apoi aplicată asupra unui text, pentru ca acesta să fie străbătut pas cu pas de critic împreună cu cititorul. Prefer să recitesc în prealabil ce s-a scris semnificativ despre subiectul respectiv, pentru a sintetiza rezultatele și a le completa prin punctul de vedere propriu. Există, totuși, o latură acut-psihologică a discursului, reliefată atunci când mă folosesc de operă în mod creator. În munca mea îmbrățișez ipostaza îndrăgostitului de obiectul studiului, plăcerea și bucuria devenindu-mi prieteni. Când cartea îmi place, lauda nu

cunoaște moderație, iar când lucrarea în discuție șchioapătă, nu evit evaluarea, dar o pregătesc încet și-o anticipez prin considerații care mută atenția cititorului spre detaliile valoroase.

A face critică și a nu nega – într-un chip sau altul – nu este cu putință. În demersurile mele critice mă însoțesc doua elemente definitorii: al formulărilor pregnante și al pătrunderii în fenomenul literar, al intuiției critice, lucide și elegante. Studiile mele sunt luminoase, calde, solare, care orientează publicul prin verdicte axiologice în urma unei argumentații convingătoare. Împletesc teoria literară și biograficul, analiza și plăcerea pură a lecturii, care se armonizează și se justifică reciproc. Nu doar Autorul se întoarce în Opera, ci și criticul în propria subiectivitate – parcă pentru a compensa marele efort de obiectivare presupus de construcția respectivă. Eseul critic are o „libertate” mai mare, prin caracterul preponderent reflexiv și prin modalitatea sociativ-impresionistă a scrierii. Nesistematic, digresiv, personalizat în expresie, eseul se află la interferența literaturii cu celelalte arte, dar și cu filozofia, încântând prin tensiunea ideilor, prin intensitatea speculativă. Critica literară, după mine, este o formă de creație, iar criticul – un artist. Opera literară (obiectul analizat) este „inventată” de cel ce o citește cu ochii sensibilității și ai intuiției lui. Criteriul ei specific este cel estetic, pentru supremația căruia Eugen Lovinescu se luptase atât de mult, astăzi impunându- se în conștiința literară. Cultura și erudiția, gustul și intuiția întră în ecuația comentatorului, modificând-o insesizabil. Dacă faptele sunt aceleași, organizarea lor diferă de la un comentator la altul. Încerc să observ opera literară atât în corporalitatea ei, cât și într-un larg complex de apropieri și asocieri. Caut, de fiecare dată, unghiul cel mai potrivit pentru a intra cât mai adânc în universul operei. Acestea sunt realizate în sincronie, pe orizontala prezentului, dar mai ales în diacronie, pe o linie ce unește momentele și numele importante din istoria culturală a umanității. Progresul cercetării impune necesitatea criticii, nu demisiunea ei. Marin Preda, referindu-se la importanța

literaturii în viața popoarelor afirma „O țară care nu știe să-și apere poezii (valorile) va fi învinsă sau va supraviețui lamentabil la coada altor națiuni, fiindcă poezia e sângele unui popor care curge subteran prin veacuri și-l face nepieritor”. Prin „poezi” trebuie să înțelegem, după etimologie, pe toți creatorii, iar a-i apăra înseamnă a perpetua înțelegerea și iubirea operei lor, transmisia ei deplină și dreaptă în memoria nației și a lumii, înseamnă a-i păstra vii în conștiința publică, deci a-i discuta, a-i „critica”, dar totodată a întreține un respect pentru creația și persoana lor, chiar dacă aceasta din urma nu e în toate privințele absolut ireproșabilă. Puri sau impuri, omenește vorbind, îngeri sau demoni, ei sunt făpturi miraculoase, zestrea cea mare și norocul unei națiuni.

